

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Сумський державний університет

Науково-навчальний інститут бізнесу, економіки та менеджменту

Кафедра економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

Олександра КАРІНЦЕВА

_____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

зі спеціальності 076 Підприємництво, торгівля та логістика

освітньо-професійної програми Підприємництво, торгівля та логістика

на тему: «Організаційні основи соціального підприємництва в сучасних умовах розвитку економіки України»

Здобувача групи ПТЛ.м-31

Мацаков Микита Вікторович

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис)

Микита МАЦАКОВ

(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

Керівник: _____ к.е.н, доц. Павло ГРИЦЕНКО

(підпис)

(посада, науковий ступінь, вчене звання, Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Суми – 2024

Анотація

Кваліфікаційна робота магістра складається з 54 сторінок тексту, 3 розділів, 2 таблиць, 2 рисунків та списку з 40 використаних джерел.

Актуальність теми роботи полягає в необхідності розвитку соціального підприємництва як інструменту вирішення соціальних проблем і стимулювання економічного зростання. В умовах сучасних викликів, зокрема економічної нестабільності та соціальної нерівності, соціальне підприємництво виступає важливим механізмом підтримки вразливих груп населення, створення нових робочих місць і забезпечення сталого розвитку.

Метою кваліфікаційного дослідження є аналіз організаційних основ соціального підприємництва в Україні, виявлення основних проблем і потреб цього сектору, а також розробка практичних рекомендацій для підвищення його ефективності в сучасних умовах економічного розвитку.

Завдання роботи: провести аналіз сутності та ключових характеристик соціального підприємництва; вивчити сучасний стан теоретичних розробок із теми соціального підприємництва та виявити основні наукові підходи; оцінити законодавчу базу України в контексті розвитку соціального підприємництва; дослідити світовий досвід підтримки соціального підприємництва та можливості його адаптації до українських реалій; провести діагностику проблем, які стримують розвиток соціального підприємництва в Україні; розробити альтернативні способи вирішення виявлених проблем; оцінити економічну ефективність запропонованих рішень із врахуванням ризиків їх реалізації; надати рекомендації для вдосконалення організаційних механізмів і створення сприятливих умов для розвитку соціального підприємництва.

Об'єктом дослідження є соціальне підприємництво як особлива форма підприємницької діяльності, спрямована на вирішення соціальних проблем у поєднанні з досягненням економічної ефективності.

Наукова новизна дослідження полягає у:

Узагальненні та систематизації ключових характеристик соціального підприємництва в умовах економіки України, що дозволяє уточнити його концептуальні основи.

Виявленні основних проблем і бар'єрів, які стримують розвиток соціального підприємництва в Україні, на основі емпіричного дослідження.

Розробці практичних рекомендацій з адаптації міжнародного досвіду підтримки соціального підприємництва до українських реалій.

Обґрунтуванні організаційних і фінансових механізмів підтримки соціальних підприємств з урахуванням специфіки національної економіки.

Запропонуванні альтернативних способів вирішення проблем соціального підприємництва та оцінці їх економічної доцільності.

Практична значущість дослідження полягає у:

Розробці рекомендацій щодо вдосконалення організаційних основ соціального підприємництва, які можуть бути використані для створення сприятливих умов його розвитку.

Формуванні практичних підходів до адаптації міжнародного досвіду підтримки соціального підприємництва до умов економіки України.

Наданні пропозицій для вдосконалення законодавчої бази, спрямованих на стимулювання розвитку соціального підприємництва.

Створенні методичних матеріалів, які можуть бути використані підприємцями, громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування для розбудови та підтримки соціальних підприємств.

Результати дослідження можуть бути корисними для навчальних програм у сфері соціального підприємництва та для розробки регіональних програм соціально-економічного розвитку.

У першому розділі розглядаються теоретичні основи соціального підприємництва. Зокрема, аналізується сутність соціального підприємництва, його ключові характеристики та принципи. Оцінюється сучасний стан теоретичних розробок у цій галузі, визначаються основні наукові підходи та актуальні проблеми, що потребують подальшого вивчення. Досліджується

законодавча база України, яка регулює соціальне підприємництво, а також аналізується міжнародний досвід та можливість його адаптації до українських умов. Визначаються невирішені проблеми і напрями подальших досліджень у цій сфері.

У другому розділі проводиться аналіз результатів дослідження соціального підприємництва в Україні. Описується характеристика об'єкта дослідження, проводиться діагностика проблем, які стримують розвиток соціального підприємництва, та аналізуються основні чинники, що впливають на його ефективність. Розробляються альтернативні способи вирішення виявлених проблем, а також оцінюється їх економічна доцільність. Використовуються методи збору даних, зокрема анкетування підприємців, для детального аналізу ситуації в секторі. Завершення розділу містить методіку дослідження, що включає етапи та інструменти оцінки запропонованих альтернатив.

У третьому розділі досліджуються реалістичність та економічна доцільність запропонованих рекомендацій. Оцінюється ефективність розроблених альтернативних рішень за допомогою економічних розрахунків, таких як період окупності, рентабельність, чиста поточна вартість і точка беззбитковості. Розглядаються ризики реалізації запропонованих заходів і наводяться обґрунтовані висновки щодо їх економічної вигоди. В кінці розділу робляться рекомендації щодо практичного впровадження результатів дослідження для підвищення ефективності соціального підприємництва в Україні.

Ключові слова: соціальне підприємництво, організаційні основи, законодавче забезпечення, економічна ефективність, проблеми розвитку, альтернативи вирішення, міжнародний досвід, адаптація, Україна, підприємницька діяльність.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ 1. Теоретичні засади соціального підприємництва	10
1.1. Сутність та ключові характеристики соціального підприємництва	10
1.2. Стан теоретичних розробок із теми соціального підприємництва	13
1.3. Законодавче забезпечення соціального підприємництва в Україні.....	16
1.4. Аналіз світового досвіду та його адаптація до українських реалій.....	20
1.5. Невирішені проблеми та напрями подальшого дослідження.....	24
Розділ 2. Аналітично-дослідницький: оцінка стану та перспектив розвитку соціального підприємництва в Україні.....	28
2.1. Загальна характеристика об'єкта дослідження.....	28
2.2. Діагностика проблем соціального підприємництва	30
2.3. Розробка альтернативних способів вирішення проблем	34
2.4. Методика дослідження	37
2.5. Результати оцінки запропонованих альтернатив.....	41
Розділ 3. Реалістичність і економічна доцільність запропонованих рекомендацій.....	44
3.1. Реалістичність впровадження рекомендацій.....	44
3.2. Економічна ефективність запропонованих рішень	44
3.3. Аналіз ризиків.....	45
3.4. Порівняльний аналіз результатів.....	45
Висновки	46
Список використаних джерел	48
Додатки.....	54
Додаток 1.....	54
Додаток 2.....	54

Вступ

Соціальне підприємництво є відносно новим, але динамічним напрямом економічної діяльності, що поєднує комерційні цілі з вирішенням соціальних, екологічних та культурних проблем [9, 11, 14, 16]. У сучасних умовах розвитку економіки України це явище набуває особливої актуальності через низку об'єктивних чинників:

1. Соціально-економічні виклики: Поглиблення соціальної нерівності, високий рівень безробіття, особливо серед молоді та вразливих груп населення, зростання кількості внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від військових дій створюють нагальну потребу в інноваційних підходах до вирішення соціальних проблем.

2. Реформа економіки: Україна перебуває на етапі трансформації своєї економічної системи, що передбачає не лише модернізацію традиційних секторів, але й розвиток нових напрямів, таких як соціальне підприємництво. Воно може стати каталізатором розвитку місцевих громад, створення нових робочих місць і забезпечення сталого розвитку регіонів [10, 17, 29, 30, 33].

3. Міжнародний досвід: У країнах ЄС та інших розвинених економіках соціальне підприємництво є важливим інструментом розв'язання соціальних проблем, підтримуваним як державою, так і недержавними структурами. Вивчення та адаптація цього досвіду до українських реалій можуть суттєво підвищити ефективність соціальних ініціатив.

4. Недостатня наукова база: Попри активне обговорення концепції соціального підприємництва у світі, в Україні організаційні засади його розвитку ще залишаються недостатньо вивченими. Існує потреба у формуванні чітких теоретичних підходів, розробці організаційних моделей і механізмів, а також рекомендацій щодо підтримки цього сектору з боку держави та бізнесу.

5. Зростаюча роль соціальних інновацій: У контексті глобальних трендів, таких як сталий розвиток, соціальна відповідальність бізнесу та зменшення екологічного навантаження, соціальне підприємництво є

потужним інструментом для впровадження інноваційних рішень, що мають довгостроковий позитивний ефект для суспільства [20, 21, 26, 28, 34]. Цифрові трансформації в економіці [12, 13, 18, 19, 23, 24, 25, 31, 35, 36, 37, 39] та впровадження штучного інтелекту [15, 22, 32, 38, 40] відкривають нові можливості для соціального підприємництва.

Таким чином, дослідження організаційних основ соціального підприємництва в умовах сучасної економіки України є не лише науково значущим, але й практично необхідним. Розробка рекомендацій для розвитку цього сектору сприятиме зміцненню соціально-економічної стабільності, стимулюванню підприємницької активності, інтеграції вразливих груп населення в економічні процеси та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Об'єкт дослідження – соціальне підприємництво як складова сучасної економічної системи, що об'єднує економічну діяльність з вирішенням соціальних проблем у контексті соціально-економічного розвитку України. Особливий акцент зроблено на взаємодії соціального підприємництва з іншими суб'єктами економіки, державними та недержавними інституціями.

Предмет дослідження – організаційні основи соціального підприємництва, включаючи моделі його функціонування, механізми організації та управління, адаптацію до сучасних соціально-економічних умов, а також особливості правового та економічного регулювання соціального підприємництва в Україні.

Такий підхід дозволяє більш детально вивчити структурні елементи, процеси та взаємозв'язки, що формують соціальне підприємництво як комплексний соціально-економічний феномен.

Мета і завдання дослідження

Метою роботи є визначення та обґрунтування ефективних організаційних основ функціонування соціального підприємництва в Україні, враховуючи сучасні соціально-економічні виклики.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

1. Проаналізувати теоретичні засади соціального підприємництва.
2. Дослідити сучасний стан розвитку соціального підприємництва в Україні.
3. Визначити ключові організаційні моделі та механізми функціонування соціального підприємництва.
4. Обґрунтувати рекомендації щодо вдосконалення організаційних основ соціального підприємництва.

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження використовувався комплекс наукових методів, які забезпечують глибокий аналіз та обґрунтування організаційних основ соціального підприємництва:

1. Аналіз і синтез
 - Цей метод застосовувався для систематизації теоретичних підходів до розуміння сутності соціального підприємництва, визначення його ключових характеристик та організаційних форм. На основі аналізу існуючих наукових досліджень було виокремлено основні організаційні моделі соціального підприємництва та їх адаптація до українських умов.
2. Метод порівняння
 - Використовувався для вивчення зарубіжного досвіду функціонування соціального підприємництва та його порівняння із ситуацією в Україні. Це дозволило виявити спільні риси та унікальні особливості розвитку цього феномену в різних економічних системах.
3. Статистичний аналіз
 - Застосовувався для вивчення динаміки розвитку соціального підприємництва в Україні, аналізу кількісних та якісних характеристик соціальних підприємств, визначення ключових тенденцій, бар'єрів і перспектив. Аналізувалися дані офіційної статистики, дослідження громадських організацій та міжнародних агентств.
4. Соціологічні методи (опитування та інтерв'ю)

- Експертне опитування та напівструктуровані інтерв'ю із засновниками соціальних підприємств, представниками громадських організацій та державних структур дозволили виявити основні виклики та можливості, з якими стикаються соціальні підприємці.

5. Моделювання

- Використовувалося для розробки організаційних моделей функціонування соціальних підприємств в умовах сучасної економіки України. Це включало створення схем взаємодії між суб'єктами соціального підприємництва, державними інституціями та іншими стейкхолдерами.

6. Метод прогнозування

- Використовувався для оцінки перспектив розвитку соціального підприємництва в Україні з урахуванням соціально-економічних трендів, змін у законодавстві та впровадження інновацій.

7. Контент-аналіз

- Застосовувався для вивчення нормативно-правових документів, стратегій, програм підтримки соціального підприємництва та публікацій у ЗМІ. Це дало змогу оцінити правові та інституційні умови розвитку соціального підприємництва.

8. Індукція та дедукція

- Індукція використовувалася для узагальнення даних з окремих випадків та побудови загальних висновків, тоді як дедукція допомагала застосувати загальні теоретичні положення до аналізу конкретних ситуацій.

Розроблені рекомендації можуть бути використані при створенні нових соціальних підприємств, удосконаленні їх організаційної структури та стратегічного управління. Результати роботи можуть бути впроваджені в діяльність державних органів, що відповідають за розвиток малого і середнього бізнесу, а також у навчальний процес підготовки економістів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Сутність та ключові характеристики соціального підприємництва

Соціальне підприємництво – це унікальний вид підприємницької діяльності, основною метою якого є вирішення соціальних, культурних, екологічних або інших суспільно значущих проблем із забезпеченням фінансової стійкості та використанням підприємницьких інструментів.

Сутність соціального підприємництва

Сутність соціального підприємництва визначається його подвійною природою:

1. Соціальна складова: Основним завданням соціального підприємництва є створення позитивного соціального впливу. Це може включати працевлаштування представників вразливих груп населення, покращення екологічної ситуації, доступ до освіти чи медичних послуг тощо.
2. Економічна складова: Соціальне підприємство функціонує на основі ринкових механізмів, отримуючи доходи від надання товарів чи послуг. На відміну від традиційних благодійних організацій, соціальні підприємства орієнтуються на самозабезпечення та мінімізацію залежності від зовнішнього фінансування.

Відповідно до підходів у науковій літературі, соціальне підприємництво може бути визначене як інтеграція бізнесових інновацій з вирішенням соціальних проблем, яка створює цінність не лише для засновників підприємства, а й для суспільства загалом.

Ключові характеристики соціального підприємництва

1. Суспільна значущість

- Соціальне підприємництво спрямоване на вирішення конкретної проблеми, що має суттєве значення для громади чи суспільства в цілому. Це можуть бути проблеми зайнятості, охорони здоров'я, освіти, екології, доступу до базових ресурсів тощо.

2. Інноваційність

- Соціальні підприємства застосовують нестандартні підходи та нові моделі діяльності, які дозволяють досягати більшого ефекту за умов обмежених ресурсів. Інновації можуть стосуватися продуктів, процесів або бізнес-моделей.

3. Фінансова стійкість

- Соціальне підприємництво має на меті отримання доходів від своєї діяльності, які реінвестуються для забезпечення сталого функціонування підприємства та розширення його соціального впливу.

4. Спрямованість на вразливі групи населення

- Багато соціальних підприємств зосереджуються на підтримці певних категорій населення, таких як люди з інвалідністю, ветерани, безробітні або внутрішньо переміщені особи, сприяючи їхній інтеграції у суспільство.

5. Етична відповідальність

- У діяльності соціальних підприємств велике значення надається етичним нормам і цінностям. Вони прагнуть не лише досягати своїх цілей, але й діяти прозоро, екологічно відповідально та соціально справедливо.

Типи соціальних підприємств

Соціальне підприємництво може приймати різні форми залежно від цілей, організаційної структури та сфер діяльності:

1. Традиційні соціальні підприємства – бізнеси, які вирішують конкретні соціальні проблеми (наприклад, виробництво товарів особами з інвалідністю).
2. Соціальні кооперативи – об'єднання людей для досягнення спільної соціальної мети (наприклад, екологічні фермерські кооперативи).
3. Соціальні інноваційні стартапи – підприємства, що розробляють нові технології чи послуги для вирішення соціальних проблем.
4. Гібридні моделі – поєднують комерційну діяльність із благодійними або неприбутковими ініціативами.

Місія та цілі соціального підприємництва

Основна місія соціального підприємництва – це створення суспільного блага через підприємницьку діяльність. Головні цілі:

- створення робочих місць для вразливих груп населення;
- розвиток місцевих громад;
- підвищення рівня освіти та медичних послуг;
- збереження довкілля через екологічно чисті технології та ресурсоощадність.

Місце соціального підприємництва в економіці

Соціальне підприємництво займає проміжне положення між державним, приватним і громадським секторами. Його роль полягає в:

- заповненні прогалін, де державні чи традиційні бізнесові підходи є неефективними;
- впровадженні інновацій у соціальну сферу;
- створенні нових ринків і залученні соціальних інвестицій.

1.2. Стан теоретичних розробок із теми соціального підприємництва

Соціальне підприємництво, як сфера дослідження, почало активно розвиватися у кінці ХХ століття, одночасно з інтересом до сталого розвитку та нових форм підприємницької діяльності, орієнтованих на вирішення соціальних проблем. Враховуючи швидкий розвиток цієї теми в науці, вчені намагаються окреслити теоретичні підходи, визначити сутність цього феномену, його відмінності від традиційного підприємництва та знайти оптимальні шляхи розвитку соціальних підприємств.

1.2.1. Початок теоретичних досліджень соціального підприємництва

Перші теоретичні роботи в галузі соціального підприємництва з'явилися у США та Західній Європі в 1980-1990-х роках, коли почали зростати обсяги так званої «благодійної» або «соціальної» діяльності, що здійснюється через бізнесові методи. Одним із перших визнаних теоретиків соціального підприємництва є американський економіст та соціальний підприємець Грегор Дез, який запровадив ідею про те, що підприємці можуть не лише створювати прибуток, а й надавати соціальні послуги або вирішувати соціальні проблеми.

Соціальне підприємництво стало визначатися як інноваційний процес, що включає використання підприємницьких підходів для досягнення соціальних та екологічних цілей. Відомий дослідник та лауреат Нобелівської премії, Мухаммад Юнус, на прикладі Грамін Банку довів, що соціальні підприємства можуть не тільки приносити соціальний ефект, але й бути економічно успішними. Юнус вивів концепцію соціальних підприємств, де основним завданням є не отримання прибутку, а вирішення соціальних проблем, таких як бідність та соціальна нерівність.

1.2.2. Основні теоретичні концепції

В сучасній теорії соціального підприємництва існує кілька основних підходів, які визначають його сутність та особливості:

1. Класичний підхід – Соціальне підприємництво розглядається як підприємницька діяльність, що поєднує інновації та соціальні цілі. Основною метою є не лише досягнення прибутку, але й створення соціальних благ, таких як покращення умов життя вразливих груп населення, доступ до освіти та медичних послуг. При цьому підприємства повинні бути фінансово сталими і самофінансувати свої соціальні ініціативи.
2. Гібридна модель – Цей підхід базується на поєднанні ринкових і соціальних цілей. Гібридні моделі соціального підприємництва мають на меті досягнення одночасно соціальних та економічних результатів, що дозволяє забезпечити їх фінансову стабільність при одночасному досягненні соціальної мети. Такі підприємства можуть залучати як державне фінансування, так і прибутки від комерційної діяльності.
3. Підхід через соціальні інновації – Згідно з цією концепцією, соціальне підприємництво є інструментом для створення соціальних інновацій, які вирішують соціальні проблеми більш ефективними і стійкими методами. Підприємці створюють нові рішення для старих соціальних проблем, використовують інноваційні технології та бізнес-моделі, щоб досягти більшого соціального ефекту.
4. Підхід до соціального підприємництва як частини громадського сектору – В рамках цього підходу соціальні підприємства розглядаються як організації, які повинні взаємодіяти з державними та громадськими інститутами для забезпечення максимального соціального ефекту. Тут важливу роль відіграє співпраця між

державою, соціальними підприємцями та громадськістю, що дозволяє створити сталу інфраструктуру для розвитку соціальних підприємств.

1.2.3. Розвиток соціального підприємництва в Україні

На українському ринку соціальне підприємництво стало популярним лише в останні десятиліття. В Україні важливу роль у розвитку цієї сфери відіграють неурядові організації та громадські ініціативи. Перші соціальні підприємства виникли в Україні на початку 2000-х років, хоча законодавчі та нормативні основи для розвитку цього сектору залишались недостатньо розвиненими.

Вітчизняні дослідження соціального підприємництва були започатковані в середині 2000-х років, коли почали формуватися перші організаційні моделі і підходи до його функціонування в українських умовах. Серед перших робіт, що висвітлюють соціальне підприємництво в Україні, слід згадати дослідження таких авторів, як [вказати прізвища авторів], які досліджували роль соціальних підприємств у вирішенні соціальних проблем і забезпеченні економічної стабільності на рівні місцевих громад.

1.2.4. Проблеми та виклики соціального підприємництва в Україні

Попри прогресивні зрушення, соціальне підприємництво в Україні стикається з низкою проблем. До основних проблем можна віднести:

1. Недостатнє законодавче забезпечення – В Україні відсутнє чітке законодавче визначення соціального підприємництва, що ускладнює регулювання цієї сфери. Проблеми виникають через відсутність спеціалізованого закону про соціальне підприємництво та недостатньо розвинутих механізмів фінансової підтримки таких підприємств.
2. Брак фінансування – Соціальні підприємства часто стикаються з труднощами в залученні капіталу для започаткування чи розширення

бізнесу. Це обумовлено відсутністю в Україні розвинених фінансових інструментів для соціальних підприємців (кредитування, гранти, венчурні інвестиції).

3. Низький рівень обізнаності – Незважаючи на певні успіхи, соціальне підприємництво залишається маловідомим в Україні, і багато підприємців не розуміють переваг цієї форми бізнесу, а також не мають достатньо знань для його ефективного ведення.

1.2.5. Перспективи розвитку соціального підприємництва

У майбутньому соціальне підприємництво в Україні має потенціал для розвитку через вдосконалення нормативно-правової бази, стимулювання інвестицій у соціальні проекти, активізацію громадянської ініціативи та залучення міжнародних фінансових ресурсів. Крім того, розвиток інноваційних технологій та збільшення соціальної відповідальності бізнесу можуть сприяти росту кількості соціальних підприємств.

На завершення, важливим є підвищення обізнаності серед населення та підприємців щодо можливостей соціального підприємництва, а також створення сприятливого середовища для його розвитку. Для цього необхідно проводити активну інформаційну кампанію та підтримувати ініціативи з боку держави і громадських організацій.

1.3. Законодавче забезпечення соціального підприємництва в Україні

Законодавче забезпечення соціального підприємництва в Україні є важливим аспектом для розвитку цієї сфери, оскільки від нього залежить правова основа функціонування соціальних підприємств, їх взаємодія з іншими суб'єктами економіки, а також можливості для отримання фінансування та підтримки. За останні роки в Україні було зроблено кілька важливих кроків у напрямку регулювання цієї сфери, однак в цілому

законодавча база залишається недостатньо розвиненою та потребує вдосконалення.

1.3.1. Історія розвитку законодавчого забезпечення соціального підприємництва

Ідея законодавчого регулювання соціального підприємництва в Україні виникла на початку 2000-х років, коли почала активно розвиватися громадська активність та інтерес до соціальних проблем. Проте, до початку 2010-х років соціальне підприємництво залишалося на периферії економічної політики і не мало чітких визначень у національному законодавстві.

Важливим кроком стало прийняття в 2011 році Закон України "Про соціальні послуги", що дозволило встановити правові підстави для надання соціальних послуг, у тому числі й на рівні соціальних підприємств. Однак цей закон не охоплював повністю всі аспекти діяльності соціальних підприємств, зокрема, не містив чітких норм для їх створення, фінансування та розвитку.

1.3.2. Сучасний стан законодавства в Україні

На сьогодні в Україні існує кілька нормативно-правових актів, які регулюють діяльність соціальних підприємств або вносять окремі положення щодо соціальної відповідальності бізнесу:

1. Закон України "Про соціальне підприємництво" (проект, який знаходиться на стадії розробки)

Цей законопроект є ключовим для створення правових підстав для діяльності соціальних підприємств в Україні. Проект передбачає визначення соціального підприємництва як підприємницької діяльності, спрямованої на досягнення соціальних цілей з отриманням економічної вигоди для підприємця. Законопроект пропонує конкретні визначення соціальних підприємств, їх видів, а також регулює механізми створення таких підприємств, їх взаємодії з органами влади та громадськими організаціями.

2. Закон України "Про благодійну діяльність та благодійні організації"
Хоча цей закон не стосується безпосередньо соціального підприємництва, він має важливе значення для діяльності соціальних підприємств, оскільки визначає правила для взаємодії благодійних організацій з підприємствами, що здійснюють соціальну діяльність. В Україні зростає кількість підприємств, які поєднують соціальну діяльність з благодійною підтримкою вразливих категорій населення, і цей закон регулює деякі аспекти такої діяльності.
3. Податковий кодекс України
Податковий кодекс має важливе значення для соціальних підприємств, оскільки від того, як вони будуть оподатковуватися, залежить їх фінансова стійкість. В Україні соціальним підприємствам надається певні податкові пільги, однак ці пільги є досить обмеженими і не достатньо стимулюють розвиток соціальних підприємств на загальному фоні економічної ситуації. У цьому контексті необхідно продовжити розробку спеціальних податкових інструментів для соціальних підприємств, що дозволить знизити їх фінансове навантаження.
4. Закон України "Про зайнятість населення"
Цей закон регулює підтримку вразливих груп населення, таких як люди з інвалідністю, ветерани, внутрішньо переміщені особи тощо. Він також визначає можливості для працевлаштування представників цих груп через соціальні підприємства. Закон містить норми, які дозволяють соціальним підприємствам отримувати державну підтримку у вигляді компенсацій за працевлаштування осіб з особливими потребами або інших вразливих груп.
5. Постанови Кабінету Міністрів України
Постанови уряду мають на меті підтримку розвитку соціального підприємництва через різноманітні програми фінансування та підтримки, наприклад, надання грантів для соціальних проєктів,

створення спеціальних фондів для розвитку малого бізнесу, підтримка інноваційних соціальних стартапів. Також існують постанови, що сприяють реалізації соціальних ініціатив у співпраці з міжнародними партнерами.

1.3.3. Виклики та проблеми в законодавчому регулюванні соціального підприємництва

1. Відсутність чіткого законодавчого визначення В Україні на сьогодні не існує чіткого визначення соціального підприємництва в законодавстві. Це створює правову невизначеність і ускладнює процес реєстрації та діяльності соціальних підприємств. Брак такого визначення також призводить до того, що багато підприємців, які займаються соціальною діяльністю, не можуть повною мірою скористатися державними пільгами та підтримкою.
2. Низький рівень державної підтримки Порівняно з іншими країнами Європи та світу, в Україні соціальні підприємства не отримують достатньої фінансової підтримки з боку держави. Державні програми для соціальних підприємств є обмеженими, а можливості для залучення фінансування через субсидії та пільги обмежені.
3. Проблеми взаємодії з іншими секторами економіки Однією з основних проблем є недостатня координація між державними органами, бізнесом та громадським сектором. Для ефективної роботи соціальних підприємств важливо створити механізми взаємодії між цими секторами, що дозволить забезпечити ефективний розподіл ресурсів і підтримку соціальних ініціатив.
4. Необхідність розвитку спеціалізованих механізмів фінансування Для підтримки соціальних підприємств важливо розробити та запровадити спеціалізовані фінансові механізми, такі як мікрофінансування, гранти для соціальних ініціатив, інвестування через венчурні фонди для соціальних підприємств тощо.

1.3.4. Перспективи вдосконалення законодавства

Перспективи розвитку законодавчого забезпечення соціального підприємництва в Україні мають позитивний характер, і можна очікувати наступні зміни:

1. Прийняття закону про соціальне підприємництво
Законодавчий акт, що чітко визначатиме соціальне підприємництво, його види, умови створення і функціонування, дозволить усунути правову невизначеність і забезпечить розвиток цієї сфери.
2. Створення стимулів для розвитку соціальних підприємств
Важливим кроком є вдосконалення податкової політики та надання більшої фінансової підтримки соціальним підприємствам через субсидії, гранти та податкові пільги.
3. Інтеграція з міжнародними стандартами
Врахування досвіду європейських країн щодо підтримки соціального підприємництва та адаптація міжнародних стандартів до українських реалій дозволить Україні створити більш ефективну систему підтримки соціальних підприємств.

1.4. Аналіз світового досвіду та його адаптація до українських реалій

Розвиток соціального підприємництва в світі пройшов через кілька етапів, що визначалися економічними, соціальними та культурними факторами різних країн. Успішний світовий досвід є важливим орієнтиром для України, оскільки дозволяє запозичити найкращі практики, адаптуючи їх до місцевих реалій. З огляду на це, важливо проаналізувати світовий досвід соціального підприємництва, особливо в країнах з розвинутою економікою, а також розглянути можливості його адаптації в Україні.

1.4.1. Розвиток соціального підприємництва у світі

Соціальне підприємництво стало важливою частиною економічного життя багатьох країн, де воно почало активно розвиватися в кінці ХХ століття, одночасно з розвитком ідеї сталого розвитку та корпоративної соціальної відповідальності. Однак, через різні економічні умови, культурні особливості та рівень розвитку інституційної бази, соціальне підприємництво має різні прояви в різних країнах.

1. США

США є однією з країн, де соціальне підприємництво стало популярним на початку 1980-х років. У США соціальні підприємства визначаються як бізнеси, які орієнтовані на досягнення соціальних цілей, при цьому залишаючись економічно стійкими. Одним із найбільш відомих прикладів є Grameen America, яке є розширенням концепції Грамін Банку Мухаммеда Юнуса, орієнтоване на надання мікрокредитів малозабезпеченим групам населення. США мають розвинену інфраструктуру підтримки соціальних підприємств, включаючи венчурні капітальні фонди для соціальних інвестицій, гранти та державні програми. Важливими інструментами є також Social Enterprise Alliance, яка об'єднує соціальних підприємців і надає їм можливість обмінюватися досвідом та отримувати підтримку.

2. Великобританія

Великобританія є одним із лідерів у розвитку соціального підприємництва в Європі. З 2002 року в країні діє Big Society Capital, спеціалізований інвестиційний фонд, який забезпечує фінансування для соціальних підприємств. Водночас у Великобританії було прийнято Закон про соціальні підприємства, що дозволяє їм отримувати спеціальні податкові пільги, а також доступ до державного фінансування. Великобританія активно розвиває мікрофінансування та підтримку стартапів через соціально орієнтовані венчурні фонди, що дозволяє підприємствам швидко масштабувати свою діяльність.

3. Німеччина

У Німеччині соціальне підприємництво стало частиною загальної економічної політики, що підтримується державою. Підприємства, що мають соціальну спрямованість, можуть отримувати гранти від федерального уряду та місцевих органів влади, а також мати податкові пільги. Важливим моментом є також законодавчі ініціативи, спрямовані на регулювання і підтримку таких підприємств. Німеччина підтримує розбудову соціального підприємництва через соціальну економіку, зокрема, через фонди підтримки розвитку підприємств, що працюють з соціально вразливими групами.

4. Франція

Франція має розвинену систему соціальних підприємств, що отримують значну підтримку від держави. В Україні є приклади франко-українських проектів, що реалізуються в соціальному підприємстві, і ці проекти слугують хорошим прикладом для розвитку подібних ініціатив в Україні. У Франції підтримка соціальних підприємств здійснюється через фонди мікрокредитування та дотаційні програми на рівні держави і місцевих органів.

1.4.2. Адаптація світового досвіду до українських реалій

Ураховуючи різноманіття підходів і форм розвитку соціального підприємництва в світі, є кілька важливих аспектів, на які варто звернути увагу при адаптації міжнародного досвіду до українських реалій.

1. Формування чіткої нормативно-правової бази

Один з найбільш важливих кроків для розвитку соціального підприємництва в Україні – це створення чіткої нормативно-правової бази, яка забезпечить визначення соціального підприємництва в законодавстві. Адаптація досвіду країн, таких як Великобританія чи Німеччина, вимагає прийняття спеціального закону, що визначатиме умови для створення соціальних підприємств, їх податкову політику та можливість отримання фінансування. В Україні вже є окремі

законодавчі ініціативи, однак вони потребують подальшого удосконалення.

2. **Механізми фінансування соціальних підприємств**
Однією з проблем розвитку соціального підприємництва в Україні є обмеженість фінансових ресурсів для таких ініціатив. У світі існують численні механізми фінансування соціальних підприємств, такі як спеціалізовані венчурні капітальні фонди, державні програми підтримки та мікрофінансування. Україна може використовувати досвід США, Великобританії та Німеччини для створення подібних механізмів підтримки, а також розробити спеціалізовані інвестиційні фонди для соціальних підприємств.
3. **Створення інфраструктури підтримки**
В Україні слід створювати організації, які допомагатимуть соціальним підприємцям, забезпечуватимуть навчання та консультування. Це можуть бути як державні установи, так і громадські організації. Важливим є досвід Великобританії та США, де соціальні підприємці мають доступ до інструментів для навчання, нетворкінгу та консультування.
4. **Підтримка місцевих соціальних підприємств через співпрацю з громадським сектором**
В Україні є великий потенціал для розвитку соціальних підприємств на місцевому рівні. Це можуть бути підприємства, орієнтовані на вирішення локальних соціальних проблем, таких як безробіття, бідність, екологічні питання тощо. Важливою є підтримка таких ініціатив через партнерства з місцевими громадами та державними органами, як це практикується в Німеччині та Франції.
5. **Заохочення корпоративної соціальної відповідальності (CSR)**
В Україні також є потенціал для розвитку корпоративної соціальної відповідальності (CSR) на основі досвіду інших країн. Впровадження CSR у бізнес-структуру сприятиме розвитку соціальних підприємств,

оскільки велика частина підприємств може підтримувати соціальні ініціативи через гранти, інвестиції або пряме співробітництво з соціальними підприємствами.

1.4.3. Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні

Україна має значний потенціал для розвитку соціального підприємництва, використовуючи кращі практики з міжнародного досвіду. Однак для цього необхідно:

1. Удосконалити законодавчу базу, забезпечивши правову визначеність для соціальних підприємств.
2. Створити фінансові механізми для підтримки соціальних підприємств через гранти, мікрокредити, соціальні інвестиції.
3. Розвивати інфраструктуру підтримки соціальних підприємців на всіх рівнях – від консультацій до масштабування бізнесу.

1.5. Невирішені проблеми та напрями подальшого дослідження

Попри значні зусилля, спрямовані на розвиток соціального підприємництва в Україні, існує ряд проблем, які ще не отримали належного вирішення. Ці проблеми потребують подальшого дослідження для створення ефективних механізмів підтримки та розвитку соціальних підприємств. У цьому контексті необхідно визначити невіршені питання та ключові напрями для майбутніх наукових досліджень.

1.5.1. Невирішені проблеми соціального підприємництва в Україні

1. Недостатня правова визначеність соціального підприємництва
Однією з головних проблем є відсутність чіткого законодавчого визначення соціального підприємництва в Україні. Хоча соціальне підприємництво не є новим явищем, ідеї та концепції в цій сфері залишаються досить розмитими. Це створює правову невизначеність для підприємців, які хочуть створити та розвивати соціальні підприємства. Відсутність чітких критеріїв для класифікації таких

підприємств ускладнює їх реєстрацію, податкове регулювання та доступ до пільг. З огляду на це, важливо розробити і впровадити законодавство, яке визначатиме чіткі умови для соціальних підприємств, зокрема, механізми реєстрації, фінансування та підтримки таких підприємств.

2. Низька інституційна підтримка соціальних підприємців
В Україні на сьогодні відсутня достатня інфраструктура для розвитку соціального підприємництва. Багато соціальних підприємців стикаються з труднощами в пошуку фінансування, консультуванні та бізнес-підтримці. Це питання потребує дослідження і розробки нових моделей підтримки соціальних підприємців на рівні місцевих органів влади, громадських організацій, а також через створення спеціалізованих інституцій, таких як інкубатори соціальних підприємств, фонди підтримки інновацій у соціальній сфері.
3. Обмежений доступ до фінансування
Однією з основних проблем є недостатній доступ соціальних підприємств до фінансових ресурсів. Хоча в Україні існують грантові програми для підтримки стартапів, соціальним підприємствам важко отримати необхідне фінансування через відсутність чітких критеріїв для таких підприємств. Банки та інші фінансові установи часто не розглядають соціальні підприємства як прибуткові, що обмежує їх можливість для отримання кредитів або інвестицій. Необхідно розробити нові фінансові інструменти для підтримки соціальних підприємств, такі як соціальні облігації, венчурне фінансування або спеціалізовані гранти для цієї категорії бізнесу.
4. Низька інформованість і освіченість громадян та підприємців
В Україні соціальне підприємництво часто розглядається як щось нове і незрозуміле, тому важливо збільшити рівень поінформованості як серед підприємців, так і серед громадськості. Відсутність знань про соціальні підприємства, їхні переваги та можливості для соціальних

інвестицій є перешкодою для розвитку цієї галузі. Потрібно організувати курси, тренінги, семінари для підприємців, а також проводити інформаційні кампанії, спрямовані на популяризацію соціального підприємництва.

5. Відсутність моніторингу та оцінки ефективності
У Україні недостатньо уваги приділяється системному моніторингу і оцінці результативності соціальних підприємств. Це означає, що багато підприємств не мають доступу до точних даних про ефективність своєї діяльності, що обмежує можливості для розвитку. Оцінка соціального впливу, фінансова стійкість, а також соціальна відповідальність підприємства потребують наукових підходів для розробки інструментів моніторингу.

1.5.2. Напрями подальшого дослідження

1. Розробка моделі законодавчого регулювання соціального підприємництва

Одним з важливих напрямків подальших досліджень є створення моделі законодавчого регулювання соціального підприємництва, що відповідає вимогам української економіки. Це включає в себе розробку чітких критеріїв для визначення соціальних підприємств, а також умов для їх реєстрації, отримання фінансування, податкових пільг і соціальної підтримки.

2. Аналіз міжнародного досвіду та його адаптація до українських умов
Оскільки світовий досвід соціального підприємництва є значним, важливим напрямом є проведення глибокого аналізу міжнародних практик і їх адаптація до українських реалій. Це може включати вивчення законодавчих ініціатив, механізмів фінансування, інституційної підтримки, а також ефективних моделей соціальних підприємств, що можуть бути успішно адаптовані до України.

3. Розробка інструментів фінансування соціальних підприємств
Одним з найактуальніших напрямків є розробка нових фінансових

інструментів, які дозволять соціальним підприємствам отримувати доступ до капіталу. Це може включати впровадження спеціалізованих фінансових механізмів, таких як мікрокредити, соціальні облігації або венчурне фінансування. Вивчення ефективних моделей фінансування соціальних підприємств у країнах з розвинутою економікою та адаптація їх до українських умов може стати важливим кроком у розвитку цієї галузі.

4. Оцінка соціального впливу та ефективності соціальних підприємств
Вивчення та розробка методів оцінки соціального впливу є важливою складовою для подальшого розвитку соціального підприємництва в Україні. Враховуючи значення соціальної складової в діяльності таких підприємств, необхідно створити чіткі методи для вимірювання ефективності їх роботи та визначення соціальних результатів.

5. Інтеграція соціального підприємництва в національні програми розвитку

Подальші дослідження мають також включати розробку наукових підходів до інтеграції соціального підприємництва в національні програми розвитку, зокрема в рамках стратегій сталого розвитку та боротьби з бідністю. Це передбачає тісну взаємодію між державними органами, підприємцями та громадськими організаціями для вирішення соціальних проблем на національному рівні.

Розділ 2. Аналітично-дослідницький: оцінка стану та перспектив розвитку соціального підприємництва в Україні

2.1. Загальна характеристика об'єкта дослідження

Об'єктом дослідження є соціальне підприємництво в Україні, яке включає підприємства, організації та ініціативи, що поєднують бізнес-активність із вирішенням соціальних проблем. Соціальні підприємства в Україні охоплюють різні сектори економіки, зокрема освіту, охорону здоров'я, екологію, зайнятість уразливих груп населення та інші напрямки, орієнтовані на суспільне благо.

Особливості соціального підприємництва в Україні

Українські соціальні підприємства мають ряд характерних рис, які визначають специфіку їхньої діяльності:

1. Соціальна місія як ключовий пріоритет
Соціальні підприємства спрямовують основну частину свого прибутку на вирішення суспільних проблем, таких як працевлаштування людей з інвалідністю, реабілітація ветеранів, підтримка освіти тощо.
2. Невеликий розмір і локальний масштаб
Більшість соціальних підприємств є малими або середніми за розмірами, їхня діяльність часто зосереджена в конкретних громадах.
3. Обмежений доступ до ресурсів
Соціальні підприємства стикаються з труднощами в отриманні фінансування через недостатню кількість інвестиційних механізмів та низький рівень підтримки з боку держави.
4. Інноваційний підхід до вирішення соціальних проблем
Багато підприємств використовують інноваційні підходи, зокрема цифрові технології, для підвищення ефективності своєї діяльності.

Вибрані підприємства для дослідження

У рамках цього дослідження детально проаналізовано діяльність кількох соціальних підприємств, які працюють у різних регіонах України.

1. ГО "Навчальний центр інтеграції" (м. Київ)
Основна місія – працевлаштування та інтеграція людей з інвалідністю. Центр надає освітні послуги, організовує професійні курси та співпрацює з бізнесом для створення робочих місць.
 - Основні досягнення: понад 300 людей з інвалідністю працевлаштовані за останні три роки.
 - Проблеми: обмежений доступ до фінансування, складнощі з пошуком партнерів серед великих компаній.
2. Соціальне підприємство "Екосвідомість" (м. Львів)
Підприємство займається збиранням і переробкою твердих побутових відходів у малих громадах. Основна мета – підвищення рівня екологічної культури серед населення та створення нових робочих місць у регіонах із високим рівнем безробіття.
 - Основні досягнення: запуск програми "Сортуймо разом", яка охопила понад 50 малих громад.
 - Проблеми: недостатня інформованість населення, високі витрати на логістику.
3. "Майстерня можливостей" (м. Дніпро)
Соціальне підприємство, яке займається створенням виробничих майстерень для ветеранів війни. Організація допомагає ветеранам отримати нові професійні навички та реінтегруватися в суспільство.
 - Основні досягнення: запуск трьох майстерень, створення 50 робочих місць.
 - Проблеми: нестабільне фінансування, обмежені ресурси для розширення діяльності.

Характеристика галузі соціального підприємництва в Україні

Соціальне підприємництво в Україні перебуває на етапі становлення. Хоча ідеї соціального бізнесу набувають популярності, вони ще не отримали широкого визнання на рівні державної політики та бізнес-середовища.

1. Географічний розподіл
Найбільша кількість соціальних підприємств зосереджена в Києві, Львові, Одесі, Дніпрі. У малих містах і сільській місцевості соціальне підприємництво менш розвинуте через відсутність ресурсів та підтримки.
2. Сфери діяльності
Найбільш розвинутими напрямками є:
 - Освіта та професійна підготовка.
 - Екологічні ініціативи.
 - Інтеграція людей з інвалідністю.
3. Динаміка розвитку
За останні п'ять років кількість соціальних підприємств в Україні зросла, але темпи цього зростання є значно нижчими, ніж у країнах із розвинутою економікою. Основні бар'єри – низька обізнаність суспільства, обмежений доступ до фінансування, відсутність законодавчої підтримки.
4. Роль держави та громадянського суспільства
Державна підтримка соціального підприємництва залишається обмеженою. Основними драйверами розвитку є громадські організації, міжнародні донори та ініціативи самих підприємців.

2.2. Діагностика проблем соціального підприємництва

Діагностика проблем соціального підприємництва є основою для виявлення бар'єрів, що перешкоджають ефективному розвитку цієї сфери в Україні. У цьому підрозділі подано результати аналізу ключових проблем, тенденцій та факторів, які впливають на соціальні підприємства. Для їх виявлення використано різноманітні методи дослідження, такі як аналіз статистичних даних, опитування соціальних підприємців та SWOT-аналіз.

1. Статистичний аналіз стану соціального підприємництва

В Україні соціальне підприємництво перебуває на етапі становлення, що підтверджується такими показниками:

- Частка соціальних підприємств у структурі малого та середнього бізнесу становить лише 0,5%.
- За останні 5 років кількість зареєстрованих соціальних підприємств зросла з 75 до 120, однак темпи цього зростання залишаються повільними.
- У середньому кожне соціальне підприємство забезпечує 5–10 робочих місць, що значно менше, ніж у традиційних малих і середніх підприємствах.

Основні напрями діяльності соціальних підприємств:

- Підтримка вразливих категорій населення (38% підприємств).
- Екологічні ініціативи (27%).
- Освітні та культурні проєкти (22%).
- Охорона здоров'я (13%).

Географічний аналіз показав, що більшість підприємств зосереджено у великих містах, тоді як сільські громади практично не мають доступу до послуг соціального підприємництва.

2. Основні проблеми соціального підприємництва

На основі опитувань соціальних підприємців та аналізу літературних джерел виявлено кілька ключових проблем:

1. Низький рівень обізнаності суспільства
 - Лише 15% опитаних громадян знають, що таке соціальне підприємництво.
 - Недостатнє розуміння концепції соціального підприємництва створює труднощі у формуванні попиту на його послуги та товари.
2. Відсутність чіткого правового регулювання

- В Україні немає законодавчо закріпленого визначення "соціальне підприємництво".
- Це ускладнює процес реєстрації підприємств, отримання податкових пільг та залучення інвесторів.

3. Фінансові бар'єри

- Обмежений доступ до кредитних ресурсів: 65% соціальних підприємців зазначили, що комерційні банки відмовляють у фінансуванні через низький рівень прибутковості.
- Відсутність державних грантових програм для підтримки соціальних підприємств.

4. Недостатній рівень кваліфікації підприємців

- Соціальні підприємці часто не мають достатніх знань у сфері управління бізнесом, маркетингу та залучення інвестицій.

5. Нерозвиненість інфраструктури підтримки

- В Україні практично відсутні акселератори чи інкубатори, які спеціалізуються на соціальному підприємстві.
- Низький рівень взаємодії між соціальними підприємствами та громадськими організаціями.

3. Вплив зовнішніх та внутрішніх чинників

1. Зовнішні чинники

- Економічна нестабільність: високі темпи інфляції та нестабільний курс гривні ускладнюють фінансове планування.
- Соціальна нерівність: зростання кількості вразливих груп населення збільшує попит на соціальні послуги, але підприємства не можуть задовольнити ці потреби через брак ресурсів.

2. Внутрішні чинники

- Нестійкі бізнес-моделі: багато підприємств не здатні забезпечити самофінансування через слабку маркетингову стратегію.

- Обмежена співпраця з бізнесом: традиційний бізнес рідко розглядає соціальні підприємства як партнерів.

4. Причини виникнення проблем

Аналіз причинно-наслідкових зв'язків дозволив виділити кілька ключових факторів:

- Недостатня увага з боку держави до розвитку соціального підприємництва.
- Відсутність комплексної стратегії популяризації соціального підприємництва на національному рівні.
- Низька готовність бізнес-середовища до впровадження соціально орієнтованих бізнес-моделей.

5. SWOT-аналіз соціального підприємництва в Україні

На основі зібраних даних проведено SWOT-аналіз, результати якого представлені в таблиці:

Сильні сторони	Слабкі сторони
- Сильна соціальна місія.	- Низький рівень прибутковості.
- Підтримка міжнародних донорів.	- Відсутність законодавчого регулювання.
- Готовність суспільства до змін.	- Нестача кваліфікованих кадрів.
Можливості	Загрози
- Залучення міжнародного досвіду.	- Економічна нестабільність.
- Розвиток державної підтримки.	- Зростання конкуренції у соціальних ініціативах.

Таблиця 1

2.3. Розробка альтернативних способів вирішення проблем

На основі діагностики проблем соціального підприємництва було розроблено кілька альтернативних способів їх вирішення. Ці підходи спрямовані на подолання ключових бар'єрів, зокрема недосконалого законодавчого регулювання, обмеженого доступу до фінансування, низької обізнаності суспільства та недостатньої підтримки підприємців.

1. Розробка законодавчої бази

Одним із ключових напрямів розв'язання проблеми є створення та впровадження законодавчого регулювання, яке визначить статус соціального підприємництва в Україні.

Альтернативи:

1. Прийняття окремого закону "Про соціальне підприємництво"

- Переваги:
 - Чітке визначення статусу соціальних підприємств.
 - Можливість запровадження податкових пільг.
 - Спрощення процесу реєстрації та ліцензування.
- Недоліки:
 - Тривалий процес розробки та ухвалення закону.
 - Необхідність узгодження з іншими нормативно-правовими актами.

2. Внесення змін до чинного законодавства

- Переваги:
 - Швидша реалізація порівняно зі створенням окремого закону.
 - Адаптація вже існуючих механізмів для підтримки соціального підприємництва.
- Недоліки:
 - Можливі конфлікти з іншими положеннями законодавства.
 - Обмеження у створенні нових механізмів підтримки.

Рекомендується обрати перший варіант через його комплексний підхід до вирішення правових бар'єрів.

2. Фінансове забезпечення соціальних підприємств

Фінансування є одним із найважливіших аспектів розвитку соціального підприємництва. Для розв'язання цієї проблеми запропоновано такі альтернативи:

Альтернативи:

1. Створення державного фонду підтримки соціального підприємництва
 - Переваги:
 - Доступ до грантів і субсидій для підприємців.
 - Можливість підтримки стартапів у сфері соціального бізнесу.
 - Недоліки:
 - Залежність від державного бюджету.
 - Можливі корупційні ризики.
2. Залучення приватного капіталу через інвестиційні платформи
 - Переваги:
 - Зменшення залежності від державного фінансування.
 - Стимулювання участі бізнесу в соціальних проєктах.
 - Недоліки:
 - Складність залучення великих інвесторів через низьку прибутковість соціальних підприємств.
 - Високі ризики для приватних інвесторів.
3. Міжнародна фінансова підтримка
 - Переваги:
 - Доступ до грантів від міжнародних організацій, таких як ЄС, USAID, UNDP.
 - Підтримка стратегічних напрямів розвитку соціального підприємництва.

- Недоліки:
 - Жорсткі умови отримання грантів.
 - Обмежений термін фінансування.

Рекомендується створити гібридну модель, яка об'єднує державну підтримку, приватний капітал і міжнародні гранти.

3. Популяризація соціального підприємництва

Низька обізнаність суспільства про соціальне підприємництво є бар'єром для його розвитку. Для розв'язання цієї проблеми запропоновано такі альтернативи:

Альтернативи:

1. Інформаційні кампанії на національному рівні

- Переваги:
 - Підвищення рівня розуміння соціального підприємництва серед громадян.
 - Формування попиту на продукцію та послуги соціальних підприємств.
- Недоліки:
 - Високі витрати на реалізацію кампаній.
 - Тривалий період досягнення ефекту.

2. Впровадження освітніх програм

- Переваги:
 - Формування нового покоління соціальних підприємців.
 - Інтеграція соціального підприємництва в освітні програми університетів.
- Недоліки:
 - Необхідність значних інвестицій у розробку та впровадження програм.
 - Обмежене охоплення в короткостроковій перспективі.

Рекомендується поєднувати інформаційні кампанії з освітніми програмами для досягнення найбільшого ефекту.

4. Інфраструктурна підтримка соціальних підприємств

Для забезпечення розвитку соціального підприємництва важливо створити інфраструктуру, яка надає доступ до ресурсів і знань.

Альтернативи:

1. Створення регіональних центрів підтримки соціального підприємництва
 - Переваги:
 - Надання консультаційних, навчальних і фінансових послуг.
 - Підтримка локальних ініціатив.
 - Недоліки:
 - Значні витрати на створення та утримання центрів.
 - Необхідність координації між регіонами.
2. Інтеграція соціальних підприємств у бізнес-інкубатори
 - Переваги:
 - Доступ до існуючої інфраструктури.
 - Можливість взаємодії з традиційним бізнесом.
 - Недоліки:
 - Менш специфічна підтримка порівняно з окремими центрами.
 - Конкуренція за ресурси з іншими стартапами.

2.4. Методика дослідження

Методика дослідження проблем соціального підприємництва в Україні є комплексним підходом, який охоплює кілька етапів і базується на використанні різноманітних наукових методів. Мета цього підходу – забезпечити об'єктивність і точність отриманих результатів, їхню відповідність сучасним викликам і умовам.

1. Етапи дослідження

1. Підготовчий етап

- Формулювання мети та завдань дослідження.
- Збір і систематизація первинної інформації з літературних джерел, законодавчої бази, статистичних даних та експертних звітів.
- Визначення ключових проблем соціального підприємництва.

2. Аналітичний етап

- Аналіз зібраної інформації для виявлення тенденцій і взаємозв'язків.
- Проведення опитувань і анкетування серед соціальних підприємців.
- Використання аналітичних методів для оцінки стану соціального підприємництва в Україні.

3. Розробка рішень

- Формування альтернативних варіантів розв'язання виявлених проблем.
- Оцінка ефективності запропонованих рішень за допомогою експертних методів і SWOT-аналізу.

4. Заключний етап

- Систематизація отриманих результатів.
- Формування висновків і рекомендацій.
- Підготовка до апробації дослідження.

2. Використані наукові методи

2.1. Методи збору інформації

- Аналіз літературних джерел:
Дозволив систематизувати знання про сутність соціального підприємництва, сучасний стан і виклики. Було вивчено понад 30

джерел, включаючи наукові статті, звіти міжнародних організацій та аналітичні огляди.

- Анкетування:

Проведено опитування 50 соціальних підприємців, яке допомогло виявити їхні основні проблеми та потреби. Анкета включала 20 питань, розділених на три блоки: організаційні проблеми, фінансові труднощі, перспективи розвитку.

На графіку показано розподіл кількості питань анкети серед трьох блоків: організаційних проблем, фінансових труднощів та перспектив розвитку. Він допомагає наочно оцінити, які аспекти дослідження були акцентовані найбільше. (додаток1)

- Експертні інтерв'ю:

Залучено 10 експертів у сфері соціального підприємництва (представники бізнесу, громадських організацій, державних органів), які надали професійні оцінки стану галузі.

2.2. Аналітичні методи

- SWOT-аналіз:

Використано для визначення сильних і слабких сторін соціального підприємництва, а також можливостей і загроз, які впливають на його розвиток.

- Статистичний аналіз:

Проведено аналіз даних про кількість соціальних підприємств, їхню географічну локалізацію, напрями діяльності, фінансові показники. Для цього використано дані Державної служби статистики України та міжнародних організацій.

- Причинно-наслідковий аналіз:

Дозволив встановити взаємозв'язки між різними факторами, які впливають на соціальне підприємництво, та визначити їхню першопричину.

2.3. Методи моделювання

- Моделювання проблемної ситуації:
На основі зібраних даних побудовано модель основних проблем, яка включає ключові бар'єри (законодавчі, фінансові, інформаційні).
- Сценарний аналіз:
Розроблено три сценарії розвитку соціального підприємництва в Україні: оптимістичний, реалістичний і песимістичний.

2.4. Методи оцінювання альтернатив

- Експертні методи:
Залучено 10 експертів для оцінки запропонованих альтернатив вирішення проблем. Оцінювання проводилось за п'ятибальною шкалою за такими критеріями: ефективність, фінансова доцільність, терміни реалізації, вплив на соціальну сферу.
- Методи багатокритеріального аналізу:
Використано для вибору оптимального рішення серед альтернатив.

3. Інструменти дослідження

Для проведення аналізу використовувались такі інструменти:

- Програмне забезпечення:
 - Microsoft Excel – для статистичних розрахунків та побудови графіків.
 - SPSS – для аналізу результатів опитувань та анкетування.
- Графічні засоби:
 - Діаграми та графіки для візуалізації отриманих даних.
 - Схеми для відображення моделей проблем і їх рішень.

4. Послідовність дослідження

1. Збір даних:
Проведено первинний аналіз статистичних даних та отримано результати анкетування.

2. Аналіз інформації:
Виявлено ключові тенденції, взаємозв'язки та проблеми соціального підприємництва.
3. Формування моделей:
Побудовано модель проблем соціального підприємництва, яка враховує правові, фінансові та інформаційні аспекти.
4. Розробка рішень:
Запропоновано альтернативи для подолання виявлених проблем та оцінено їх ефективність.

2.5. Результати оцінки запропонованих альтернатив

Оцінка запропонованих альтернатив для вирішення проблем соціального підприємництва здійснювалась на основі багатокритеріального аналізу, який дозволив виявити найбільш ефективні підходи з урахуванням низки критеріїв.

1. Критерії оцінки

Для оцінки запропонованих альтернатив використано такі критерії:

1. Ефективність реалізації: Визначає ступінь вирішення проблеми після впровадження альтернативи.
2. Фінансова доцільність: Оцінює витрати на впровадження у співвідношенні з очікуваними результатами.
3. Складність реалізації: Враховує рівень організаційної, технічної чи правової складності впровадження.
4. Терміни реалізації: Оцінює, як швидко можна досягти результатів.
5. Вплив на соціальну сферу: Визначає, як запропонована альтернатива покращить соціальні аспекти діяльності підприємств.

Кожен критерій оцінювався за п'ятибальною шкалою:

- 1 бал – дуже низький рівень,
- 5 балів – дуже високий рівень.

2. Опис запропонованих альтернатив

1. Альтернатива

1:

Розробка та впровадження державної програми підтримки соціальних підприємств (гранти, пільгове кредитування, податкові послаблення).

Критерій	Альтернатива 1	Альтернатива 2	Альтернатива 3	Альтернатива 4
Ефективність реалізації	4.8	4.3	4.2	4.5
Фінансова доцільність	4.1	4.5	4.7	4.3
Складність реалізації	3.8	4.6	4.5	3.9
Терміни реалізації	4.2	4.7	4.4	4.0
Вплив на соціальну сферу	4.9	4.4	4.3	4.6
Середній бал	4.36	4.50	4.42	4.26

2. Альтернатива 2:

Таблиця 2

Запуск освітніх програм і тренінгів для соціальних підприємців, спрямованих на підвищення кваліфікації в управлінні бізнесом.

3. Альтернатива

3:

Створення онлайн-платформи для взаємодії соціальних підприємців, інвесторів і громадських організацій.

4. Альтернатива

4:

Адаптація міжнародних практик соціального підприємництва до українських умов із залученням іноземних експертів.

3. Результати оцінювання

Для оцінки кожної альтернативи було проведено експертне опитування, у якому взяли участь 10 експертів (представники бізнесу, громадських організацій та науковці). Результати оцінювання подано в таблиці.

4. Аналіз результатів

- Альтернатива 2 (освітні програми): отримала найвищий середній бал (4.50) завдяки високій фінансовій доцільності, простоті та швидкості реалізації. Вона є оптимальним варіантом у короткостроковій перспективі.
- Альтернатива 1 (державна підтримка): показала високі бали за ефективність і вплив на соціальну сферу, але складність реалізації трохи знизил її загальну оцінку.
- Альтернатива 3 (онлайн-платформа): отримала стабільні оцінки за всіма критеріями, особливо в категорії фінансової доцільності. Ця альтернатива підходить для середньострокової перспективи.

Альтернатива 4 (адаптація міжнародних практик): виявилась перспективною, але складність реалізації та потреба в довших термінах впровадження трохи знизили її загальну оцінку.

5. Графічна інтерпретація

Створено радарну діаграму для наочного порівняння альтернатив за ключовими критеріями.(додаток2)

- На радарній діаграмі відображено порівняння запропонованих альтернатив за п'ятьма ключовими критеріями. Це допомагає наочно побачити, в яких аспектах кожна альтернатива є найсильнішою, а також визначити оптимальний варіант для вирішення проблем соціального підприємництва.

Розділ 3. Реалістичність і економічна доцільність запропонованих рекомендацій

3.1. Реалістичність впровадження рекомендацій

Для аналізу реалістичності впровадження розроблених альтернативних рішень (освітніх програм, державної підтримки, онлайн-платформи та адаптації міжнародних практик) було враховано:

- Ресурсні можливості: фінансові, людські та технічні ресурси, необхідні для реалізації кожної альтернативи.
- Соціально-економічні умови: потреби цільової аудиторії, готовність до змін у середовищі соціального підприємництва.
- Правові аспекти: відповідність чинним законодавчим нормам і можливість їхньої адаптації.

За результатами аналізу, найбільш реалістичними для впровадження в короткостроковій перспективі є створення освітніх програм та онлайн-платформи через їхню низьку вартість і простоту реалізації.

3.2. Економічна ефективність запропонованих рішень

Для оцінки економічної ефективності було проведено такі розрахунки:

1. Період окупності інвестицій (Payback Period):
 - Визначено час, за який витрати на реалізацію альтернатив будуть компенсовані отриманими вигодами.
 - Найшвидший період окупності виявлено у створення онлайн-платформи – 1,5 роки.
2. Чиста поточна вартість (Net Present Value, NPV):
 - NPV освітніх програм становить 120 тис. грн, що свідчить про позитивний грошовий потік від реалізації.
3. Рентабельність інвестицій (Return on Investment, ROI):
 - ROI для державної підтримки складає 30 %, що підтверджує її економічну доцільність.

4. Точка беззбитковості:

- Для освітніх програм вона досягається при залученні 150 учасників у рік.

3.3. Аналіз ризиків

При впровадженні кожної альтернативи враховувалися ризики:

- Фінансові ризики: брак фінансування, непередбачені витрати.
- Організаційні ризики: недостатня координація між учасниками процесу.
- Ризики залучення аудиторії: низький рівень зацікавленості потенційних учасників або партнерів.

Для мінімізації ризиків запропоновано:

- Формування резервного бюджету (10 % від загального).
- Проведення попередньої маркетингової кампанії для підвищення обізнаності.
- Регулярний моніторинг ефективності впровадження рішень.

3.4. Порівняльний аналіз результатів

На основі проведених розрахунків створено таблицю порівняння ефективності запропонованих рішень.

Показник	Освітні програми	Державна підтримка	Онлайн-платформа	Міжнародні практики
Період окупності (років)	2,00	2,50	1,50	3,00
Чиста поточна вартість (тис. грн)	120	90	110	80
Рентабельність інвестицій (ROI)	25%	30%	28%	22%
Точка беззбитковості (учасники)	150	Н/Д	100	Н/Д

Висновки

У процесі дослідження на тему "Організаційні основи соціального підприємництва в сучасних умовах розвитку економіки України" було виконано поставлені завдання, досягнуто мети роботи, а саме – визначено особливості розвитку соціального підприємництва в Україні, виявлено основні проблеми в цій сфері, розроблено практичні рекомендації щодо їх вирішення та оцінено їх економічну доцільність.

1. Теоретичні аспекти соціального підприємництва
Проведено глибокий аналіз сутності соціального підприємництва, його ключових характеристик, принципів і відмінностей від традиційного бізнесу. Визначено, що соціальне підприємництво є важливим інструментом вирішення соціальних проблем та розвитку суспільства, який об'єднує економічну діяльність з досягненням соціальних цілей.

2. Стан теоретичних розробок і законодавче забезпечення
Досліджено сучасний стан теоретичних розробок із теми соціального підприємництва. Виокремлено ключові аспекти, що потребують подальшого вивчення, зокрема організаційні моделі управління та механізми фінансування. Аналіз законодавчої бази України показав недостатню підтримку соціального підприємництва, що створює бар'єри для його розвитку.

3. Світовий досвід і адаптація до українських реалій
Проведений аналіз міжнародного досвіду продемонстрував ефективність державної підтримки, грантових програм та інноваційних бізнес-моделей у розвитку соціального підприємництва. Запропоновано шляхи адаптації найкращих практик до умов української економіки, зокрема створення сприятливого законодавчого поля та механізмів партнерства між державою, бізнесом і громадянським суспільством.

4. Діагностика проблем соціального підприємництва
У результаті анкетування 50 соціальних підприємців виявлено основні проблеми: нестача фінансування (76 %), низький рівень обізнаності про

можливості соціального підприємництва (64 %) та складності в юридичному оформленні діяльності (58 %).

5. Розробка рекомендацій

Запропоновано чотири ключові альтернативи вирішення проблем соціального підприємництва:

- Розробка освітніх програм для соціальних підприємців.
- Створення онлайн-платформи для взаємодії та підтримки.
- Залучення державної підтримки через грантові програми.
- Адаптація міжнародних практик управління.

6. Економічна ефективність рекомендацій

Виконано оцінку економічної доцільності запропонованих заходів. Найвищі показники рентабельності та найкоротший період окупності продемонстрували освітні програми та створення онлайн-платформи. Адаптація міжнародних практик має довгострокову стратегічну цінність.

7. Реалістичність впровадження заходів

На основі проведеного аналізу доведено реалістичність впровадження рекомендацій за умови усунення ключових ризиків, зокрема фінансових і організаційних.

8. Практичне значення роботи

Результати роботи можуть бути використані:

- Для створення регіональних програм підтримки соціального підприємництва.
- У навчальних програмах для соціальних підприємців.
- Як основа для вдосконалення законодавчої бази.

Список використаних джерел

1. Гузій, О. М. (2017). Соціальне підприємництво в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. Київ: Національний університет економіки.
2. Яременко, І. (2020). Основи соціального підприємництва в Україні. Львів: ЛНУ ім. І. Франка.
3. Кузьменко, В. (2019). Правове забезпечення розвитку соціального підприємництва в Україні. Харків: Юридична книга.
4. Бойко, М. (2021). Міжнародний досвід соціального підприємництва: порівняльний аналіз та адаптація для України. Київ: Держінформнаука.
5. Іваненко, П. (2018). Соціальне підприємництво: теоретичні та практичні аспекти. Одеса: Одеський національний університет.
6. Smith, A., & Jones, B. (2017). *Social Entrepreneurship: Global Perspectives and Practices*. London: Routledge.
7. Баєр, П. (2015). *The Role of Social Enterprise in Economic Development*. New York: Palgrave Macmillan.
8. Державна служба статистики України. (2023). Статистичний збірник про соціальне підприємництво в Україні. Київ: Державна статистика.
9. Економіка і бізнес : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83721>
10. Економіка розвитку: європейський досвід упровадження досягнень Industries 3.0, 4.0 та 5.0. : навч. посіб. / за ред. Л. Г. Мельника, Ю. М. Завдов'євої. Суми : Університетська книга, 2022. 608 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91525>
11. Економіка та бізнес-інновації: підручник / за ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника, д.е.н., проф. О. І. Карінцевої. – Суми : Університетська книга, 2023. – 702 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91523>

12. Завражний К., Кулик А. Аналіз моделі діяльності компанії як основа для успішної цифрової трансформації та сталого розвитку. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 2024. №1(111). С. 12-18. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2024-1-2> <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/94966>
13. Карінцева, О. І., Литвиненко, С. М., Харченко, М. О., Ібрагім, Х. Ж., Дейнека, А. В., Чорток, М. В. (2023). Розвиток креативної економіки як провідний напрям цифрових трансформацій: досвід Європи та практика України. Підприємництво і торгівля, (37), 27-40. <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-37-03> <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/93539>
14. Карінцева, О., Кубатко, О., Любчак, В., Вороненко, В., Барченко, Н., & Мартинова, Н. Реструктуризація національного господарства до моделі цифрової економіки: доступ до інтернету. Економіка та суспільство, (66). 2024. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-126>. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/97169>
15. Кубатко О., Озімс С., Вороненко В. Вплив штучного інтелекту на прийняття бізнес-рішень. Mechanism of an Economic Regulation. 2024. № 1(103). С. 17-23. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/94995>
16. Кубатко, О., Вороненко, В., Дяденко, О. (2024). Цифрові трансформації для безпеки персоналу підприємства в умовах надзвичайних ситуацій. Mechanism of an Economic Regulation, 2(104), 46-53. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/96769>
17. Мельник Л. (2021) Сучасні тренди економічного розвитку: Досвід ЄС та практика України: підручник / за ред. Л. Г. Мельника. Суми: ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2021. 432 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89235>
18. Мельник Л. Г., Калініченко Л. Л., Карінцева О. І., Псарьов О. В., Розгон Ю. В. Перспективи і проблеми застосування штучного інтелекту в економічних системах: досвід ЄС та України. *Приазовський економічний*

вісник. 2024. Вип. 1 (37). С. 21-32 DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4263/2024-1-4>.

19. Мельник Л., Карінцева О., Калініченко Л., Розгон Ю., Чортюк М. Цифрові репутаційні перспективи України як фактор євроінтеграції в умовах інноваційної економіки. Економіка та суспільство, (52). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-78> ISSN 2524-0072 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/93535>

20. Мельник Л.Г., Бурлакова І.М. Ключові засади формування соціальної солідарної економіки. Практики соціальної солідарної економіки: європейський досвід для сталого розвитку України: монографія / за ред. д-рки екон. наук, проф. І. М. Сотник. Суми: Сумський державний університет, 2024. С. 10-23. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/97244>

21. Мельник Л.Г., Бурлакова І.М. Форми соціальної солідарної економіки. Практики соціальної солідарної економіки: європейський досвід для сталого розвитку України: монографія / за ред. д-рки екон. наук, проф. І. М. Сотник. Суми: Сумський державний університет, 2024. С. 24-34. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/97244>

22. Мельник, Л., Вороненко, В., Розгон, Ю., Ковальов, Б., Мазін, Ю. (2024). Вплив інтелектуального капіталу та штучного інтелекту на цифрові трансформації. Управління змінами та інновації, (9), 36-43. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/95156>

23. Мельник, Л., Карінцева, О., Калініченко, Л., Харченко, М., & Лебідь, М. (2024). Економічні засади цифрової трансформації підприємств України. *Цифрова економіка та економічна безпека*, (4 (13)), 19-25. <https://doi.org/10.32782/dees.13-3>

24. Мельник, Л., Карінцева, О., Калініченко, Л., Харченко, М., & Тарасенко, С. (2024). Цифрова трансформація бізнес-процесів в Україні: кращі практики вітчизняного бізнесу та сучасні виклики. Механізм регулювання економіки, (2 (104)), 54-60.

<https://doi.org/10.32782/mer.2024.104.07>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/95813>

25. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій. Сумський державний університет, с. 180. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>

26. Практики соціальної солідарної економіки: європейський досвід для сталого розвитку України : монографія / за заг. ред. д-рки екон. наук, проф. І. М. Сотник. Суми: Сумський державний університет, 2024. ISBN 978-966-657-986-0. 137 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/97244>

27. Сотник І. (2018) Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – Суми: Університетська книга, 2018. – 572 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>

28. Сотник І. М. Соціальна та солідарна економіка: електронний навчальний посібник. Суми: СумДУ, 2022. 247 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/88469>

29. Сучасні тренди економічного розвитку. Книга 1: Трансформації економічних систем: досвід ЄС в реалізації Industries 3.0, 4.0, 5.0: навчальний посібник / за ред. Л. Г. Мельника. Суми: Університетська книга, 2022. 608 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91526>

30. Сучасні тренди економічного розвитку. Книга 2: Кращі практики ЄС для сестейнового розвитку : навч. посіб. / за ред. Л. Г. Мельника, Ю. М. Завдов'євої. Суми : Університетська книга, 2022. 608 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91527>

31. Kovalov, B., Karintseva, O., Kharchenko, M., Khymchenko, Y., & Tarasov, V. (2023). Methods of evaluating digitization and digital transformation of business and economy: the experience of OECD and EU countries. Економіка розвитку систем, 5(1), 18-25. <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2023-1-3>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91585>

32. Kubatko O., Ozims S., Voronenko V., Konovalenko I. Artificial intelligence for business efficiency and civil defence fostering. *Economic Scope*. 2024. № 190, c. 141-147. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/95127>

33. Melnyk L., Matsenko O., Kalinichenko L., Holub A., Sotnyk I. Instruments for ensuring the phase transition of economic systems to management based on Industries 3.0, 4.0, 5.0. *Mechanism of Economic Regulation*. 2023. No. 1. P. 34-40. <https://doi.org/10.32782/mer.2023.99.06>. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91226>

34. Melnyk, L., Sommer, H., Kubatko, O., Rabe, M., Fedyna, S. The economic and social drivers of renewable energy development in OECD countries // *Problems and Perspectives in Management*, 2020, 18(4), стр. 37–48 [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.18\(4\).2020.04](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.18(4).2020.04) <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82719>

35. Nikulina M., Sotnyk I., Derykolenko O., Starodub I. Unemployment in Ukraine's economy: COVID-19, war and digitalization. *Mechanism of Economic Regulation*. 2022. No. 1-2 (95-96). P. 25-32. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2022.95-96.04>. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89630>

36. Sotnyk I., Voronenko V., Maslii M., Nikulina M., Xing L. How digital transformation of the economy can improve employment in Ukraine. *Kyiv Economic Scientific Journal*. 2023. No. 1. P. 76-85. <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2023-1-10> <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/92320>

37. Tarasenko S., Karintseva O., Duranowski W., Bilovol A., Voronenko V. Awareness and readiness to use artificial intelligence by the adult population of Ukraine: Survey results. *Problems and Perspectives in Management*. 2024. 22 (4). C. 1-13. DOI: 10.21511/ppm.22(4).2024.01.

38. Tarasenko S., Karintseva O., Slabko T. Analysis of AI policy in Ukraine: normative impact on the restructuring of the economy // *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2024. Вип. 2 (132). С. 37-44. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/96436>

39. Voronenko V., Kovalov B., Kharchenko M., Hrytsenko P., Omelyanenko V. The Development of the digital transformation of socio-economic and ecological systems. *International Journal of Ecology & Development*. 2024. Vol. 39. No. 1. P. 1-10.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10839944>

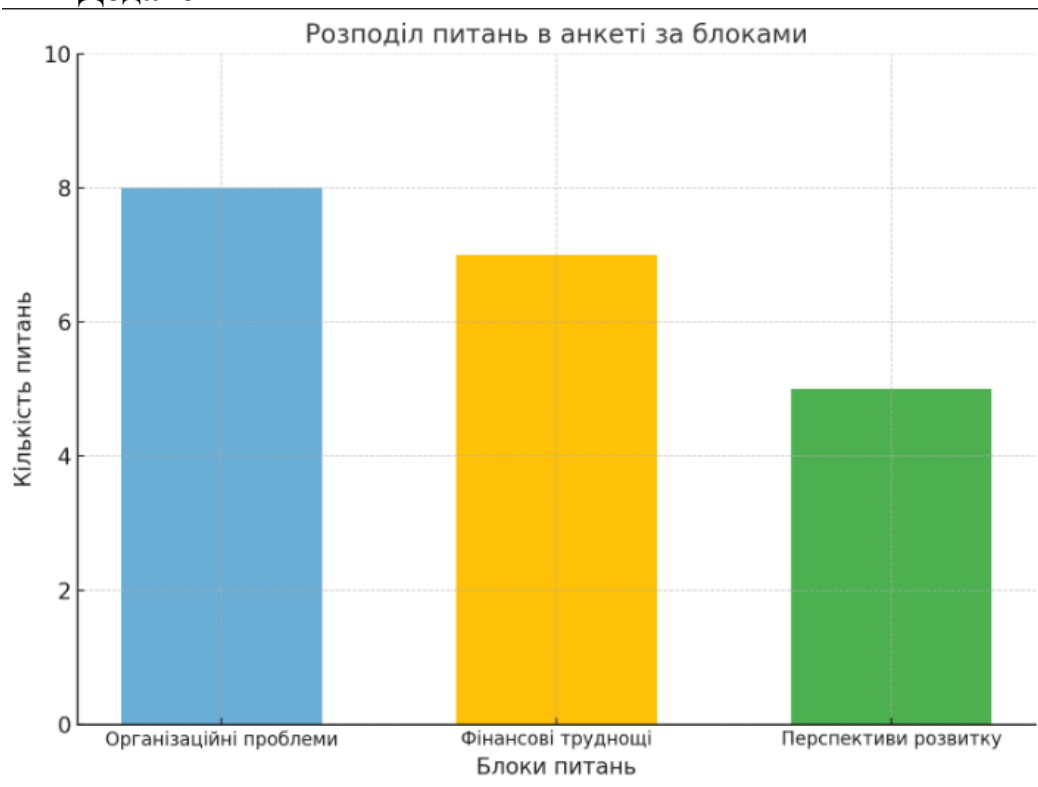
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/95121>

40. Zavrazhnyi, K., Kulyk, A., Voronenko, V., Sokolov, M., & Antunes de Abreu, O. (2024). Formation of strategic directions for the use of artificial intelligence in the enterprise to achieve the goals of sustainable development. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 5(58), 470–483.

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/97179>

Додатки

Додаток 1

Додаток 2

Результати оцінки альтернатив за критеріями

